

שלות יעקב

מאת

הרב יעקב ספיוואק

פרשת ויצא

בעיני יהודי, יקר מפנימים וכסף וזהב הוא הדרכון. הסמל למושג זה הוא יעקב אבינו הבורח מחרבו של עשו לבית הרמאות של לבן. מו הקצה אל הקצה שתינו מכוס התרעלה.

ולבן? הוא הסמל למה שמתרחש בזמננו, הסמל לעלמא דשקרא, עולם שאין מקרבין את האדם אלא להנאת עצמי, עולם שמוסדי אמת וצדק התמוטטו, והצעקה של "קום עשה לנו אלוהים" נשמע בארצות תבל. וגם הוא הסמל לצעקה המשבחת את ה"אלוהים" של שנת ישראל, (והיא צעקה שכבר פרצה קצת לתוך צעירי עמנו, ר"ל), וגם סמל להתרבות והנמוסים וההנהגות שהתדרדרו והתדלדלו לבירא עמיקתא, לדיוטא התחתונה.

ובודאי, מי משלם בעד אנדרלמוסיא זו? אין לך אלא היהודי, שעוד פעם שותה מכוס התרעלה, עד הטפה האחרונה.

במסלול ההסטוריה, להיות יהודי תמיד הכריח ודרש הכנה לבריחה. בריחה מצרפת, בריחה מגרמניא, מאנגליא, מרוסיא, וכולי. כל פעם שיהודי ראה עננים שחורים וכבדים מעל ראשו עליו היה לחפש את מזודו.

ולא רק מהאנשים הרעים היה צריך לברוח, אלא גם מהאווירא הטמאה, שנבראה על ידי עובדי אלהי הנכר עם צעקת "קום עשה לנו אלוהים".

"אלוהים" של מוסיקא בלולה בחירוף וגידוף מאת אדם זקוק לסמים, אדם שהצעירים משלמים מליונים כדי לראות את פניו, פני ה"גבור" שלהם.

באמת, יש, לכל הפחות, שלוש סבות שמכריחות את היהודי לברוח: **א.** אנטישמיות, **ב.** אווירא רעה, **וג.** **עבודה זרה**. יעקב ברח מעשו מפני ש"עשו שונא ליעקב" – אנטישמיות. יעקב ברח מלבן מפני שהוא "לבן הרמאי", וגם מפני אותו הלבן הצועק "למה גנבת את אלוהיי", סימני אווירא רעה של שקרנות ועבודה זרה. על אופנים של אווירא רעה כתב הרמב"ם:

וכן אם היה במדינה שמנהיגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה, ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוע יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמננו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהיגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי, ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום. ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים. רמב"ם דעות ו:א

מכל זה צריך היהודי לברוח. "ויצא יעקב." כמעט תמיד "ויצא."

ויגל את האבן מעל פי הבאר

"כאדם המעביר את הפקק מעל פי צלוחית" (רש"י). **נראה לי** שזה רמז לחיי יעקב. עד אז היה אופיו נחבא מאחורי הצל של אחיו הגדול עשו, שהעמיד עכובים בפניו. וגם שהיה יעקב עד אז איש תם יושב אהלים ולא יצא לעולם. אבל עכשיו הסרת הפקק (האבן) היתה סמל להסרת העכובים כדי לפתוח דרך לייך (אופיו של יעקב) לצאת. וכל זה סימן שעכשיו היה יעקב בן חורין למלאות שליחותו בעולם.

והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו.

אמרו חז"ל שהראה הקב"ה ליעקב ארבע מלכויות ועליתם וירידתם על הסולם. וזה היה כמו סמל לעליתם וירדתם בכח וגבורה, ומצבם על בימת העולם. במסלול ההסטוריה יכול האדם לחשוב שכל שלב בסולם הוא כמו מניעה מלהשיג את מטרתו להיות בראש הסולם. לא כן היה בעיני יעקב אבינו, אומר המכתב מאליהו. אלא יעקב ראה את המצב ממש להפך. הוא ראה כל שלב בסולם שהיה צריך לעלות עליו כהזדמנות להתגברות על הנסיון! וכמו שאמר פילוסוף אחד (שלא אזכיר את שמו) "מה שלא מחריב אותי, מחזיק אותי."

וכמו שנאמר: אדם לעמל יולד ובני רשף יגביהו עוף (איוב ה: ז): שיעודו ותכליתו של מין האנושי בעולם הזה הוא עמילות (בתורה, ולהבדיל, גם בסתם עבודה) ומתוך הצלחתו באלו מרגיש האדם מתיקות וסיפוק נפש בחייו. (ראה מה שכתבתי בענין הזה בפרשת בראשית לגבי עונש הנחש). והתוצאה של עמילות זו היא עליה כמו הבני רשף שעולים.

וראיה פשוטה בזה היא מה שכתוב בתהלים קכ"ו: **הזורעים בדמעה ברנה יקצורו**. לפי פשוטו של מקרא משמעות הפסוק הוא שהעובד כל כך קשה עד שמביאו לדמעות, סופו שיקצור ברנה, כי רק בעבודה קשה יצליח האדם בדברים חשובים.

אבל יש עוד שני פירושים לפסוק זה. האחד הוא שהצלחה בענין קשה באה רק אם עובדים גם בדמעה וגם ברנה יחד, ואז הדמעה סמל היא לעבודה הקשה המכריחה להצליח בענין, והרנה היא כדי לקיים מה שנאמר **עבדו את ה' בשמחה**.

והנראה הכי טוב בעיני הוא מה שאיני בטוח אם שמעתי ממישהו או שזה ממני, וזהו: הזורעים בדמעה ברנה, פירוש, מי ששמח שהוא זורע בדמעה, אז בוודאי יקצור. כי הוא יודע ושמח במה שנאמר בפסוק (משלי ג: יב) **כי את אשר יאהב ה' יוכיח**. ועל ידי שהוא מקבל היסורים באהבה, יצליח ה' את דרכו.

וברור הוא, שכמעט כל גבר בתנ"ך שהצליח, היו ימי נערותיו קשים וכבדים. אברהם, שכל העולם היו על צד אחד, והוא היה על צד האחר. יצחק, בעקדה ועם הריב בינו ובין הפלישתים. וכל שכן יעקב שברח מחרבו של עשו לרמאות של לבן. ויוסף שמכרוהו אחיו. ומשה רבנו שברח מפרעה שרצה להרגו. ודוד שהיה האבן שמאסו הבונים. כולם עמדו בנסיון ולא עוד אלא שהתגברו על הנסיון. מה שאין כן אצל שאול ורחבעם. ביחס לימי הצעירות של האבות, שאול ורחבעם לא נולדו לתוך תנאים קשים. לא סבלו כור הברזל שמאידך גיסא מטהר את זהב הנשמה. לכן לא היו יכולים להתיחס עם צרותיהם של עם ישראל.

וגם שאול, שהצליח במלחמה, לא הרגיש את התגלמות הרשע שהיה מהותו של עמלק, ומתוך פחדותו מן העם, שמע בקולם ורחם על עמלק, כנגד מה שצוה ה' לעשות. מפני זה הוסרה המלוכה מזרעו. באותו שעה היה על המנהיג ישראל לזכור מה שנאמר על עמלק: "ויוזבב בך כל הנחשלים אחרך", שדרכו של עמלק היתה להלחם ברכים, נשים, חולים, זקנים ותינוקות. עמלק היה המחבל הראשון שלא רחם על מי שלא היה יכול להגן על עצמו, ולכן אסור היה לרחם עליו.

והחסרון באופי של רחעבם היה להפך מחסרון באופי של שאול. שאול פחד יותר מדי מהעם, ואילו רחבעם, צרכי העם ותלונותיהם לא היה איכפת ליה אפילו משהו. מי שסבל צרות בימי הצעירות יכול הוא להתיחס עם צרותיהם של העם. רחעבם, שגדל בתון ארמון המלך לא היה יכול להתיחס עם קושי המסים שסבל העם. הוא מיאן להסיר את המסים הכי קשים. לכן הוסר עשרת השבטים ממלכותו.

היוצא מזה, רבותי, שצריך האדם לקבל יסורים באהבה, כי כל מה דעביד רחמנא לטב עביד. מפני שאין אנו יכולים לראות התוצאה מהצרה. הצרה הובא לא לרפיון אלא להחזיק אותנו. ויהי רצון שיבוא היום שיאמר האדם "הפכת מספדי למחול לי, פתחת שקי ותאזרני שמחה!"

ועיני לאה רכות

אומר הנביא "קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו" (ירמיה: לא: ד). יכולים לשאול: למה דאג הקב"ה כל כך על בכית רחל? ואולי כי כתב "ועיני לאה רכות", ואמרו חז"ל, שהיו רכות מבכי, שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובכתה (רש"י). רחל הרגישה צער אחותה ומסרה את נפשה בעדה במסירת הסימנים. ולכן, כיון שדאגה רחל על אחריים, דאג הקב"ה עליה, ופייס לה כמו שנאמר: "כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, **כי יש שכר לפעולתך** נאם ה', ושבו מארץ אויב: ויש תקוה לאחריתך נאם ה', **ושבו בנים לגבולם**."

ובנוגע לעיני זה, מאד נחוץ להדגיש פה מה שזכיתי לשמוע מהדרשן המצויין הרב מנחם עפטר, שליט"א, שדרש על שמואל ב א: כו, בקינת דוד, כשאמר על יהונתן "נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים." השאלה היא: למה התכוון דוד?

מדברי רבותנו יודעים אנו שאם שני בני אדם יפגשו בדור אחד, יכול להיות שגם יוצאי חלוציהם יפגשו זה עם זה דרי דורות אחריהם בשביל איזה סבה. יהונתן עמד לרשת המלוכה מאביו שאול. אחרי שהתחיל העם לשבח דוד באמרם "הכה שאול באלפיו ודוד ברביבותיו", נפל "רוח רעה" על שאול ובקש להרוג את דוד. היה אז הזדמנות ליהונתן לעזור לאביו בהריגת דוד, כי כל זמן שדוד נשאר בחיים היה איום למלכותו הבאה של יהונתן.

ומה עשה יהונתן? להפך! הוא עזר לדוד להנצל. על החשבון שלו! כי אם נשאר דוד בחיים, אולי ימרוד העם נגד אביו או נגדו, וימליכו דוד למלך. או, לכל הפחות, כאשר יודע הדבר לשאול, יסיר את המלוכה הבאה מבנו, כעונש על שהשתדל להציל את דוד מידי.

אלא מאי? רצה יהונתן ללכת בדרכי ה' ולהטיב לזולתו, באופן זה, לחברו דוד, ואפילו אם תוצאת הדבר תהיה שיפסיד יהונתן את המלוכה.

וכאשר מת יהונתן בשדה הקרב אז "ויקונן דוד" עליו ואמר על יהונתן ש"נפלאותה אהבתך לי מאהבת נשים."

ועל איזה נשים הוא התכוון? ואז מסביר הרב עפטר שכוונת דוד היתה האהבת אחיות שאהבה רחל ללאה אחותה. כי כאשר ראה דוד מה שיהונתן עשה בשבילו כדי להגן עליו, הבין מזה שאולי יהונתן יפסיד את כתר המלוכה כאשר יודע הדבר לשאול אביו מה שעשה בנו בשביל דוד חברו. ואז זכר דוד מה שסבתת הסבתא של יהונתן – ז"א רחל – עשתה בשביל אחותה, סבתת הסבתא שלו – ז"א לאה – במסירת הסימנים. כמעט אותו הדבר!

ואז אמר דוד שמה שיונתן עשה בשבילו היה בדרגא אפילו יותר גבוה ממה שעשה רחל בשביל לאה – אולי כי סוף סוף תתחתן לאה ליעקב, ואילו יהונתן, אף פעם לא ימלוך כי הציל את דוד. לפיכך אמר דוד "נפלאותה אהבתך לי מאהבת נשים."